

ROTTERDAM

IN DE 17de EN 18de EEUW.

Onder bovenstaanden titel deelde Prof. Dr. P. J. Blok in den vorigen jaargang van dit Jaarboekje mede, wat hij in de door hem uitgegeven Venetiaansche berichten betreffende de Vereenigde Nederlanden over Rotterdam gevonden had. Als een vervolg daarop geven wij thans de indrukken weer, die twee andere Italianen, tijdens hun bezoek alhier, van onze stad gekregen hebben. Het zijn die van den Keulschen nuntius Pallavicino, die in 1676 hier eenige dagen vertoefde en van den pauselijken diplomaat Giuseppe Garampi, die bijna een eeuw later, in 1764, Rotterdam bezocht.

De eerste, Lazaro Opizio Pallavicino, gaf op last van kardinaal Altieri een uitvoerig verslag van de vluchtige waarnemingen, die hij tijdens zijn kort verblijf in de Republiek gedaan had. Vluchtig zijn zijn waarnemingen inderdaad, maar het verslag is daarom niet minder belangwekkend. „Want — aldus Dr. G. Brom in Deel XXXII van de Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap, bl. 63 vlg., waar het verslag is afgedrukt — locaal-gekleurde reisbeschrijvingen over ons land, door vreemdelingen in de 17de eeuw vervaardigd, kennen wij reeds genoeg. Zij bevatten weinig nieuws en zijn doorgaans maar tweedehandsch compilatiewerk. 't Kan ons daarom minder schelen, *wat* die vreemde bezoekers van ons land

hebben gezien, dan *hoe* zij land en volk zagen en welke indrukken zij daarvan hebben meegenomen. Het beeld, dat wij van ons nationaal verleden als trouw-gelijkend aanvaarden, moet aan juistheid winnen, als de spiegel ons door een vreemde hand voorgehouden wordt". De schrijver, sinds Januari 1673 nuntius te Keulen, meldde Zondag 12 April 1676 naar Rome, dat hij plan had een uitstapje naar Holland te maken, met het doel om dit land door eigen aanschouwing te leeren kennen. Zeer spoedig daarna ging hij te Keulen sloop en zakte zoo den Rijn af. Na een oponthoud te Nijmegen trok hij naar Tiel, Gorkum, Dordrecht, Antwerpen en Brussel, keerde van daar naar Dordt terug en kwam daarna te Rotterdam, om later door te gaan naar Delft, Den Haag, Leiden, Haarlem, Amsterdam en Utrecht en over Nijmegen weer terug te reizen.

22 April was de nuntius te Antwerpen en 2 Mei vertoefde hij te Amsterdam. In dien tusschentijd moet hij dus te Rotterdam geweest zijn, waar hij, snel en nauwkeurig opmerker als hij was, al spoedig de gunstige ligging en de toekomst van onze koopstad met juistheid bepaalde. Maar laten wij hem zelf aan het woord :

REISBERICHT VAN DEN KEULSCHEN NUNTIUS PALLAVICINO.

„Van daar (Dordrecht) ging ik naar Rotterdam, een stad van nog weinig bekendheid, maar die zeer vooruitgegaan is en zich nog steeds uitbreidt, waar de koophandel bloeit en waar om die reden en naar verhouding ook het aantal schepen vermeerdert. Eenige kooplieden van Amsterdam zeiden mij, hoe zij vreesden, dat Rotterdam eens Amsterdam zelfs boven het hoofd zou groeien; en werkelijk is de ligging veel gunstiger; Amsterdam toch ligt in een

hoek op anderhalven dag afstands van Tessel en heeft zulk laag water, dat men van den zoogenaamden Pampus tot aan de stad de heele lading der schepen, ook zelfs de kanonnen, op lichters moet overbrengen, wat niet gebeuren kan zonder veel ongerief en groote uitgaven. Rotterdam daarentegen is gelegen aan de Lek, bereikbaar voor elk groot schip met ruimte voor een onbeperkt aantal, en de schepen kunnen zoo dicht aan den oever komen, dat zij er schijnen aan te raken; dit zijn alle natuurlijke oorzaken, die reeds lang bestonden, maar tegenwoordig zijn zij van meer uitwerking door het betere bestuur van deze stad en door den grooten ijver, dien men aan den dag legt om den handel hierheen te trekken; een zaak die men in Amsterdam begint te verwaarloozen.

Omdat de Hollanders er steeds indachtig aan zijn, hoe zij welvarend werden door de toevlucht, die zij verleenden aan Duitschers, Franschen, Engelschen en andere naties, welke uit hun vaderland om godsdienstredenen vluchtten; daarom zal ook hij, die thans een dergelijken voorspoed waarneemt, niet schromen dezen aan dezelfde oorzaak toe te schrijven. Ik denk, dat er geen secte op de wereld is, de heidenen uitgezonderd, die niet òf te Amsterdam òf te Rotterdam, zij het dan ook in eerstgenoemde plaats veel meer, vertegenwoordigd is. Niet alleen wordt de oefening toegelaten in het geheim, maar als het aantal volgelingen het meebrengt, ook in het openbaar. Wie een secte belijdt, gaat naar den magistraat, licht hem in over haar geloof en beginselen en als deze niet in strijd zijn bevonden met het burgerlijk gezag, wordt haar, nadat een zekere som betaald is, de vrijheid gegeven, en bovendien wijst men haar, indien de volgelingen bekend staan om hun woeligen aard, gedurende eenigen tijd een commissaris toe, die in hunne bijeenkomsten tusschenbeiden moet komen. Welnu, op deze wijze en met de groote rijkdommen, die de

handel met zich brengt, breidt deze zich steeds meer uit en met dezen Rotterdam, dat ik nu verlaat om naar Delft en vandaar naar Den Haag te gaan.

Het tweede reisverhaal, dat van graaf Garampi, is van een beschaafd en ontwikkeld vreemdeling, die een open oog had voor al het merkwaardige, dat hem op zijn vele reizen op zijn weg tegenkwam. De schrijver, een groot vriend der Jezuïeten, woonde te Rome en was daar sinds 1757 prefect van het Vaticaansche archief, voor welks ordening en beschrijving hij zich zeer verdienstelijk maakt heeft. Hij maakte meermalen deel uit van een diplomatieke zending en had dan dikwijls gelegenheid om op eigen houtje een uitstapje te maken en zodoende land en volk nader te leeren kennen.

Zoo kwam hij dan ook in 1764 van Keulen uit in ons land en vertoeide hier van 2 tot 17 Juni, waarna hij door de Oostenrijksche Nederlanden naar Duitschland terugkeerde. Zijne reisaanteekeningen werden voor eenige jaren door Fr. von Weech uitgegeven in de Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap te Utrecht, deel XX, bl. 193—298.

Wat er over onze stad in voorkomt scheen — juist omdat de schrijver als zijnde „van thuis uit meer archivaris dan diplomaat, voornamelijk op kleine bijzonderheden let van plaatselijken en kerkelijken aard” — een plaats in het Rotterdamsch Jaarboekje overwaard, waarom wij het hier vertaald laten volgen.

REISBERICHT VAN DEN PAUSELIJKEN DIPLOMAAT GARAMPI.

„'s Zondags om drie uur na de mis vertrokken wij van

Nijmegen per zeilschip naar Rotterdam. Daar wij voortdurend tegenwind hadden, kwamen wij eerst 's Maandags tusschen 3 en 4 uur te Rotterdam; een tocht, dien men onder andere omstandigheden in 10 à 12 uur pleegt te volbrengen. Wij voeren voorbij Viel (l. Tiel), Bommers (l. Bonmel) en het stadje Gorkum, vandaar onder Dordrecht langs, dat op drie uren afstands van Rotterdam ligt. In Rotterdam ging ik een bezoek brengen aan den Heer van Strenacker 1), consul van Spanje, bij wien wij den volgenden morgen het middagmaal gebruikten. Wij logeerden in het Katholieke logement Het wilde Zwijn 2) op het plein, waar het beeld van Erasmus staat.

Dit schijnt mij de aangenaamste stad van Holland. De lucht is er gezond. De ruime grachten, die uit de Maas haar water krijgen, maken het voor allerhande groote vaartuigen mogelijk in de stad te komen. De straten en grachten zijn recht, staan goed haaks op elkander en toonen tal van ophaalbruggen, die voortreffelijk zijn geplaatst met het oog op symmetrie en perspectief en die aan weerszijden een loozen boog hebben van wit vernist hout, dat op marmer gelijkt.

De bevolking is vrij talrijk. Overal vindt men werklieden en pakhuizen, aangezien er handel gedreven wordt niet alleen met het oog op de stad, maar ook op de scheepvaart, zoowel de vaart op het buitenland als die op de Oost. Hoewel de stad misschien nog geen 40.000 inwoners telt, doet haar matige omvang haar vrij wat voller met volk en handelaars schijnen dan Amsterdam en veel voller dan Den Haag.

1) Stennaker was vice-consul van Spanje te Rotterdam tot 1768; zijn opvolger was Rombout van Loon.

2) Bedoeld wordt het bekende logement „Het Zwijnshoofd”; het was in 1764 in handen van de erfgenamen van François Weisweiler, die uit Keulen afkomstig was.

Er zijn ongeveer 8000 katholieken en twee zeer mooie kerken der Jansenisten. In een der beide resideert de bisschop van Deventer. De pastoor van een dezer kerken is de broeder van den heer Haan, lijfarts van het hof te Weenen 1). Er zijn openbare kerkgebouwen van de Engelschen, namelijk Episcopalen, van de Schotten, nl. Presbyterianen, van de Franschen, nl. Hugenooten, en van de Joden. Er zijn hier ook veel Anabaptisten; onder hen is de heer Bisschop, een Doopsgezind handelaar, die een van de beroemdste verzamelingen van zeldzaamheden in Holland heeft, zoowel schilderijen als natuurkundige voorwerpen en andere merkwaardige zaken. In een magazijn zag ik den koopman Osy, iemand van lage afkomst, een katholiek, die door eigen inspanning een der rijksten (van de stad) geworden is. De Keizerin (Maria Theresia), wie hij bij gelegenheid van den oorlog aanzienlijke geldsommen heeft geleend, heeft hem in den adelstand verheven; ook is hij Haar agent te Rotterdam. De hoofdkerk, eertijds aan Sint Laurens gewijd, is in Gotischen trant gebouwd en vrij ruim. Overal in deze streken ziet men dergelijke zeer hooge, ruime kerken, waaruit men wel kan opmaken, hoe bloeiend de katholieke godsdienst eertijds in deze landen is geweest en hoe rijk zijne belijders, dat zij zoo groote en zoo prachtige gebouwen konden stichten.

Nadat de Jezuïeten uit Holland verjaagd waren, is hun kerk, die zeer fraai was en drie galerijen boven elkander had ten gerieve van het volk, geschonken aan de Minderbroeders Observanten of Franciscanen. Op het hoofdaltaar is nog het teken van den naam Jezus. Een belendend huis is nog in het bezit der Jezuïeten gebleven; daar woont nog steeds de Pater Jezuïet Tomassen, die er voor eenige

1) Franciscus de Haan, pastoor van 1752—1766. Zijn broeder, de lijfarts van Maria Theresia, heette Antonius.

weinige penitenten een particuliere bidplaats houdt¹⁾. De stedelijke overheid laat zijn verblijf aldaar oogluikend toe. De stad is verdeeld in eene oude en eene nieuwe stad. De hoofdstraat, Hoogstraat geheeten, die zeer lang is, verbindt het eene deel der stad met het andere en ligt in het hoogste deel der stad. Iederen morgen te 5 uur vertrekt er eene diligence naar Mardick (l. Moerdijk) en Antwerpen, waar men des avonds te 9 uur kan aankomen. Men betaalt voor die reis 9 gulden per hoofd. Maar van half October tot den aanvang der lente is de diligence niet te gebruiken. Dinsdag den vijfden vertrokken wij na het middagmaal om 2 uur te sloop en kwamen om 4 uur te Delft”.

¹⁾ Alexander Thomassen deed dienst tot zijn dood in 1798. Zie Hensen: Het Roomsche-Kath. Rotterdam: bl. 94 en 95.

KLERK-RENTMEESTER-PASTOOR.

„Alle welc seyde de voorsz. heer Jan Goevertzsz. goede kennesse te hebben, allzoe hy ontrent viertich jaeren t' Ysselmondt ghewoent heeft ende by denselven tyde eensdeels gedient heeft als clerck van den voorsz. ambochte, eensdeels als rentmeester van den ambochtsheere aldaer dier tijt wesende ende daerna ende nu tiegenwoerdich pastoer van denselven dorpe”.

Slot van een akte van 10 Mei 1552 in het Protocol van opdrachten van Oost-IJsselmonde.

ymon nots

Handtekening van notaris Jacob Symonsz., voorkomende onder een
acte van 27 Juni 1589, in Deel II van zijn protocol, fol. 148.